

RAZSTAVE EXHIBITIONS

STO PREDMETOV, STO ZGODB NA NOVI STALNI RAZSTAVI OB STOLETNICI SEM

Špela Regulj

179

Slovenski etnografski muzej (SEM) je najstarejša in osrednja etnološka ustanova v Sloveniji, ki v letu 2023 praznuje stoletnico. Ta praznični mejnik je muzej med drugim obeležil 22. junija 2023 tudi z odprtjem nove stalne razstave *Človek in čas: Prvih 100*. Avtorice zasnove in kustosinje razstave so Sonja Kogej Rus, mag. Adela Pukl in Barbara Sosič v sodelovanju s kustosi SEM. Razstava je prvi del povezane razstavne celote pod krovnim naslovom *Človek in čas*, saj bo v prihajajočem letu na ogled še drugi del, in sicer *Človek in čas: Od ponedeljka do večnosti*. Prvi del si obiskovalci lahko ogledajo tako individualno kot z vodenim ogledom, ki še dodatno podpre zgodbe, ki jih govori prvih sto predmetov.

Prostorsko je razstava na drugem nadstropju¹ umeščena v dve sobi. Predmetno je zgoščena, a kljub temu še vedno ujame zmerno mejo odprtega in nenasičenega prostora. Na razstavi se namreč nahaja sto različnih predmetov iz slovenskih zbirk kot tudi iz zunajevropskih zbirk. Sto predmetov, sto zgodb. Izbor razstavljenih muzealij je vse prej kot enostaven. Katere predmete bo doletela častitljiva vloga nosilcev stoterih zgodb na stalni postavitvi? In kako jih smiselno povezati v delujočo celoto, s katero obiskovalcem predstaviti poslanstvo SEM? Zagotovo je bil tako za snovalke razstave kot za ostale kustose potreben čas za temeljit razmislek. Več kot 40.000 predmetov, ki jih skrbno hrani trenutno enajst kustodiatov muzeja, namreč vsak na svoj način predstavljajo način življenja določenega časa in prostora ter zahtevajo veliko mero strokovne interpretacije. Predmeti so pričevalci načina življenja ljudi od 17. stoletja do danes, pri čemer je glavnina predmetov iz 19. in 20. stoletja. Na prvi pogled predmeti, nekateri v vitrinah, drugi prosto spogledujoči se z obiskovalci, nekoliko spominjajo na odprte depoje, ki jih pogosto srečujemo tako v domačih kot tujih muzejih. Seveda tu ni v ospredju kriterij množičnosti ali v naslednji fazi – selektivnega izbora tematsko, materialno ali drugače povezanih predmetov, razstavljeni so le izbrani primerki, vsak s svojo edinstveno identiteto.

Tako kot naj bi v depojih sledili viziji urejenega sveta sredi »kaosa« množice najrazličnejših predmetov, so tudi tu predmeti (selekcija predhodne selekcije) umeščeni

¹ Na tem mestu je še pred letom dni stala – zdaj že minula stalna razstava z naslovom *Jaz, mi in drugi: Podobe mojega sveta (2009–2022)*.

Pogled na razstavo *Človek in čas: Prvih 100* (foto: Špela Regulj, 2023)

v več tematskih sklopov. Ti so (pod)naslovljeni in v pisanih barvah logotipa razstave. Kustosinje razstave so si urejenost predmetov zamislile po naslednjih vsebinah: izjemnost oziroma odličnost v nekem prostoru in času, sodobno in trajno, ustvarjanje v času (lepota in uporabnost z roko v roki), uporabnost, pripadnost, spominjanje, srečevanja (Slovence zanimajo kulture sveta) in priče preteklosti (zbrano, da bi poznali).

Ti razdelki so del scenarija razstavne pripovedi. Seveda niso strogo začrtali statičnih kategorij izbranim predmetom. Brez zadržkov bi lahko predmete kadar koli umestili iz enega v drugi vsebinski sklop, kjer bi zopet nosil drugo zgodbo. Vsak predmet si namreč lahko ogledamo z drugačne perspektive oziroma vsakič skozi drugačna, različna očala. Ali kot piše na kratkem uvodnem razstavnem tekstu: *V teku časa predmete in življenje z njimi povezanih ljudi gledamo skozi različna očala.*

V primeru, da obiskovalec išče daljši uvodni tekst o konceptu razstave ali pa se morda najde zagnan iskalec in zaprisežen občudovalec klasičnih uvodnih kronoloških popotovanj skozi niz podatkov in fotografskega gradiva o zgodovini muzeja, v tem primeru o gradnji pomembne blagovne znamke SEM skozi čas in z ljudmi, ki so tu pustili svoje pečate v vlogah predhodnih ravnateljev, direktorjev, sodelavcev, terenskih ekip in podobno, bodo najverjetneje razočarani.² Namesto (podrobne) geneze je v prvem prostoru na uvodu zgolj stena slavnih – letnice oziroma temeljni mejniki razvoja SEM skozi čas. Letnice, ki bi jih večina etnologov znala nanizati kot nekakšne naučene obredne obrazce ljudskih zdravilnih zagovorov, nepoznavalca na kratko in jedrnato seznanijo z

² Svojo željo po podrobnejših opisih lahko zadovolji v spremljajočem zborniku *Slovenski etnografski muzej: Prvih sto*, ki ga je ob stoletnici uredila dr. Bojana Rogelj Škafar.

osamosvojitveno potjo muzeja in njegovimi nadaljnji prelomnimi dosežki do leta 2023. Kar je za splošni vtis vsekakor dovolj.

V ospredju razstavne pripovedi so muzealije, ki so jih avtorice izbrale skupaj s kustosi SEM. Kot lahko beremo ob razstavi, *predmeti pripovedujejo vsak svojo neponovljivo zgodbo o svojem izvoru, izdelovalcih in uporabnikih, ter o njihovem življenju v muzeju*. Zgodbe, ki spremljajo predmete, so zapisane v obliki fizičnih tiskanih tablic oziroma podstavkov, plošč, ki jih lahko obiskovalec vzame v roke in поблиže prebere vsebino ob predmetu. Praktično in enostavno. Ideja je dobra, saj njena izvedba ne potrebuje nobene tehnologije, z njo se varčuje z elektriko, zmanjšuje okvare. Žal pa ne morem potrditi, kako se pri obiskovalcih obnese v praksi.³

A nazaj k rdeči niti razstave, ki jo ob vsaki novi razstavi v osnovi (po)iščemo, da si lahko odgovorimo na preprosto vprašanje: o čem govori razstava? Ker je celota pomembnejša od posameznih delov, je tudi tu celota ali rdeča nit razstave nizanje *zgodb stotih predmetov, ki so enakovredno predstavljeni*. Z izborom hranjenega materiala so kustosi pokrili več identitet SEM. Veliko je primerov predmetov, ki govorijo o načrtnih zbiralnih usmeritvah, tako v preteklosti kot danes.⁴ Nekateri kažejo tudi na problematiko zbiralne politike v preteklosti. V zbirkah SEM je kar nekaj takšnih predmetov, ki še danes nimajo inventarne številke. Teh »starih grehov« ali nesrečnih slučajev morebitnih izgub pri selitvah zbirk ipd. muzej ne skriva.⁵ Nasprotno, na razstavi sta primera, ki problem celo izpostavita, in sicer panj polklada in pletena omara za jedila. Slednja je umeščena na razstavo zaradi svoje povednosti in nastopa kot priča nekdanjega načina shranjevanja jedil.

Na novi stalni razstavi so na ogled predmeti, ki nosijo močno osebno noto bodisi prejšnjega lastnika (primer sodobne covid maske z vezeno oljčno vejico kot simbol upanja) ali pa je dodana osebna izkušnja zaposlenega v muzeju, ki je predmet (primer rezljanih vrat iz 19. stoletja) restavriral in konserviral (Gregor Kos). Pri predmetih je izpostavljena tudi vpletenost njihovih nosilcev, ljudi, ki sami prepoznajo vrednost predmetov (primer električnega pekača) ali o tem, koliko dela in skrbnosti s krpanjem je bilo vpletenega v izrabljeno svileno ruto, najprej s strani lastnice, kasneje s strani muzeja.

Zanimiva je zgodba sodčka za vodo, ki je bil pridobljen leta 1948 med prvo skupinsko terensko raziskavo v okolici Grosuplja. Priča tudi o tedanjem nezaupanju do raziskovalcev na terenu, saj so jih ljudje pogosto imeli za vohune nove oblasti. Kaj pravzaprav zanima etnologe pri njihovem delu? Tudi nove oblike in materiali (primer lesenih sank). Zanima nas povezava med tradicionalnim in sodobnim, kot na to kaže odličen primerek panjskih končnic (primarni gostilniški motiv je na novejši predelani

³ Sploh če obiskovalec (kot sem bila tudi sama) nima točnih navodil, da je to dovoljeno oziroma celo dobrodošlo. Poleg tega se tablice nahajajo ob predmetih, ki pa so obdani še z dodatnimi oznakami *Ne dotikajte se predmetov*; veliko je namreč izpostavljenih predmetov brez vitrin.

⁴ Med drugimi na primer damski klobuk kot predmet prestiža in kot del obsežne zbirke pokrival ali pa sv. Duh v stekleni krogli kot raziskovalni element nabožne plastike in del zbirke slovenske ljudske umetnosti. Predmeti, ki so del načrtnega zbiranja in dokumentiranja v današnjem času, so na primer vse od leta 2009 blagovne znamke (steklenica Cockta) ali predmeti široke potrošnje (steklenica Laško).

⁵ S takšnimi težavami in dilemami se muzealci v zasebnih, lokalnih ali nacionalnih muzejih redno soočamo še danes, ko včasih iskanje za preteklimi informacijami in popravljanje anomalij spominja na forenzično delo, a ni nujno, da obrodi sadove.

Pogled na razstavo *Človek in čas: Prvih 100* (foto: Špela Regulj, 2023)

končnici zamenjan s sodobnim – s telefoni in prenosniki za mizo). Na ta način obiskovalec preko predmetov spozna vidike raziskovanja in zanimanja SEM, med drugim tudi to, da posveča pozornost raziskovanju predmetov iz preteklosti povezanih s tradicijo in na novo nastalim šegam (primer naglavnega ženitovanjskega venca). Čeprav ljudje včasih nimajo predstave, kakšne in koliko predmetov zbirajo muzeji,⁶ je razstava, kot jo je imel SEM leta 2006 *Skrinja, skrinja, skrinjice* odličen primer informacije o obsežnosti nekaterih zbirk. Tokrat je na razstavi razstavljen jarem, ki priča prav o velikem številu jarmov, ki jih hrani SEM; teh je več kot 150.

Seveda ne manjkajo niti predmeti s pomembnimi zgodovinskimi konteksti, predmeti, povezani z družbenimi dogajanjem, z medsebojnimi povezanostmi pri nastanku skupnega unikatnega izdelka (primer slovenske krpanke, ki jo je izdelalo 67 žensk iz 16 slovenskih krajev), z vzgojo mladih o odnosu do slovenske kulturne dediščine (primer modeli orodij, zbirka, ki jo je muzej odkupil leta 1924 in je eden prvih primerov vzgoje mladih za dediščino). Močno povedni so predmeti, ki so nosilci določenega znanja (primer vetrnika za odstranjevanje plev in primesi iz žita ali pa primer modela za peko šarkljev), saj kažejo na ohranjanje praks, ki so del nesnovne kulturne dediščine⁷. Tu so še predmeti, ki imajo posebno mesto v zbirkah. Eden takšnih je najstarejša ohranjena pustna maska – naličje cerkljanskega laufarja, izdelano leta 1938.⁸

⁶ Nekateri predmeti so v muzej prišli s terenskim zbiranjem, donacijami lastnikov, odkupom ali pa jih je SEM prevzel od Narodnega muzeja Slovenije (primer slike na steklo) ipd.

⁷ SEM ima od leta 2011 tudi vlogo Koordinatorja varstva nesnovne kulturne dediščine.

⁸ Zaradi svoje ohranitve in konteksta bi si maska na razstavi zaslužila še večjo pozornost oziroma izpostavljenost (z dodatno svetlobo, nekoliko več prostora ipd.).

Pogled na razstavo *Človek in čas: Prvih 100* (foto: Špela Regulj, 2023)

V drugi sobi so v ospredju predvsem predmeti, ki se spogledujejo s kulturami zunaj Evrope, predmeti, ki so jih k nam prinesli slovenski misijonarji, raziskovalci, diplomati, kustosi, popotniki ... Nasproti teh muzealij iz Afrike, Azije, Amerik so predmeti, ki hranijo spomine slovenskih izseljencev, ki so za stalno ali začasno našli dom zunaj naše domovine (primer potovalnega kovčka iz leta 1932).

Mnogo je zanimivih predmetov, o katerih bi lahko razpravljali, a naj se vrnem k celoti, bistvu razstave. Med predmeti ni prisotne hierarhije. Vsaka zgodba je enako pomembna. Zato tokrat ne moremo iskati vrhunca oziroma »paradnega konja ali konjev« razstave, saj je očitni namen v ospredje postaviti *vseh sto predmetov*. Izjema je morda le zibelka, ki je tudi nekoliko dvignjena na pedestal z višjim (in mišljeno tudi vrtljivim) kubusom in interaktivno projekcijo v ozadju. Trenutno pa je potrebno nekaj tehničnih popravkov, da bo ta odlični izbor predmeta, ki je poln močne simbolike cikličnosti, neskončnosti, ponovnega rojstva, življenja ipd.,⁹ zaživel in odigral pomembno pripovedno vlogo in konec koncev predstavljal edini gibljivi element na razstavi.

Individualni ogled razstave teče v enakomernem ritmu, brez motečih zvočnih in drugih sodobnih digitalnih elementov (izjema je le občasna glasnejša skladba, ki se odvija na željo obiskovalca, če jo izbere na digitalnem glasbenem avtomatu ob džuboksu), zato je vsa pozornost namenjena predmetom in zgodbam. Oblikovalka razstave (zasnova

⁹ Z boljšim projektorjem, da se bodo napisi in vprašanja, ki se ob zibki vrtijo v zanki, videli in enakomerno vrteli, tako kot je bilo mišljeno. Zdaj se vprašanja, ki nagovarjajo obiskovalca, slabo vidijo in je projekcija v ozadju skoraj brezpomenska. Z vrtljivim kubusom in dodatno svetlobno usmeritvijo pa bo ta predmet v prihodnje naredil večji vtis, kot ga naredi sedaj.

Pogled na razstavo *Človek in čas: Prvih 100* (foto: Špela Regulj, 2023)

prostorske postavitve, arhitektura in oblikovanje) mag. Jasna Kralj Pavlovec¹⁰ je prostor napolnila z veliko tople svetlobe, ki daje občutek domačnosti in gradi na skoraj že elegantni estetiki predmetov, barve posameznih vsebinskih sklopov pa poživijo prostor. Odličen in nevsiljiv je kotiček (manjša klop) pod oknom, ki odpre pogled ven, na drevo.

Priporočam tudi vodeni ogled po razstavi, saj dodatno odstre pogled na njeno zgodbo oziroma zgodbe. Eden takšnih zanimivih elementov, na katere sem bila bolj osredotočena med vodenim ogledom, je figura človeka na vseh vsebinskih delih razstave (na primer lutka gasilca, slika para v noši ipd.). Kot bi želeli še dodatno poudariti del poslanstva SEM, da je to muzej »o ljudeh, za ljudi«.

Tudi na najmlajše obiskovalce pri razstavi niso pozabili in vidi se, da so pedagoške vsebine vključili že pri snovanju, kar naj bi bila v vseh muzejih že utečena (in nujna) praksa pri snovanju razstav. Otroci si za ogled (in spominek) naredijo svoj vodnik po

¹⁰ Jasna Kralj Pavlovec je oblikovalka, s katero je Slovenski etnografski muzej med letoma 2002 in 2022 pripravil osem izjemnih razstavnih projektov.

razstavi iz posameznih risb (pobarvank)¹¹ predmetov. Pedagoški interaktivni kotiček je minimalističen in brez sodobne tehnologije, kar je včasih v poplavi digitalnih dražljajev prijetna redkost. Preprosto, domiselno in nevsiljivo.

Nova stalna razstava *Človek in čas: Prvih 100* je z izborom predmetov in zgodbami, ki jim stojijo ob strani, zopet upravičila in potrdila poslanstvo SEM. Ob častitljivih sto letih so predmeti domiselno izbrani, zanimivi, zgodbe so prepričljive. Seveda se za vsakim prvim vtisom skriva tudi nekaj prostora za manjše estetske popravke¹², kar pa ne odvrne obiskovalca od želje, da bi si razstavo večkrat ogledal – skozi različna očala, različne interpretacije in izkušnje tako avtoric zasnove razstave kot sodelujočih kustosov SEM. Menim, da če so zgodbe dialog med obiskovalcem in predmetom, so interpretacije teh zgodb vez z dediščino vsakega posameznika ali skupine ljudi, ki jih definirajo podobni oziroma različni, poznani oziroma nepoznani svetovi potreb, vzgibov, želja, interesov, znanja in veščin, ki kreirajo naš materialni svet, da ta nekoč postane snovna ali nesnovna zapuščina prihodnjim generacijam.

---

¹¹ Narisala jih je muzejska strokovna sodelavka in slikarka Maja Kocjan v sodelovanju s kustosinjo pedagoginjo Sonjo Kogej Rus.

¹² Slabša dostopnost predmetov nad skrinjo, ko pa je nasprotno že skoraj preveč izzivalno blizu obiskovalcem potovalna košara, ki vabi, da bi pogledali noter. Odložena palica pri bloških smučeh, kak manjkajoči podstavek za predmet pod vitrino ... Pogrešam nekoliko več prostora za predmete neevropske zbirke, da bi lahko bolj »zadihal«. Ne bi motilo tudi, če bi bilo še več fotografskega materiala (ali risb s strani Orlovih terenskih ekip) iz bogate muzejske dokumentacije. Ampak to so le dlakoepski detajli. Časa za minimalne popravke je dovolj, saj gre vendarle za stalno razstavo.